

OSOBI NE I PSIHOLOŠKI UVJETI RAZVOJA DJETETA PREDŠKOLSKE DOBI

Dijete u dobi od 1 do 2 godine

Osnovna karakteristika ovog razdoblja jest povećana motorička spretnost djeteta. Poradi nove kvalitete pokretljivosti i složenijeg rukovanja predmetima, dijete radoznalo istražuje nove mogućnosti i naglo stječe nova iskustva. Jedna od najdražih zabava mu je bacanje predmeta. Toliko toga mora učiniti i toliko toga vidjeti. Do kraja druge godine njegove motoričke vještine vidljivo će se usavršiti, i od jednogodišnje bebe koja je tek prohodala postat će dijete koje trči i skače.

Dijete postaje vrlo aktivno i ukupno ponašanje s oko 18 mjeseci gubi svoju dotadašnju harmoniju. Javlja se prvi negativizam; glavna djetetova riječ je "NE". Stalno mora biti pod nadzorom jer verbalne zabrane u ovom razdoblju nisu dovoljne. Raspoloženja su mu promjenljiva, burna i kratkotrajna. Skretanje pažnje najbolji je način usmjeravanja djetetova ponašanja. Govor, kao sredstvo komunikacije s okolinom, bitno će uznapredovati (i razumijevanje i izražavanje govorom). Također, raste interes za vršnjake. Javljaju se i prvi oblici prosocijalnog ponašanja pa, primjerice, tješi drugo dijete koje plače.

U igri oponaša radnje odraslih (briše, češlja), rabeći pritom zamjene za konkretne predmete. Ovo su najave da s krajem druge godine završava senzomotorno razdoblje i započinje razvoj simboličke funkcije.

U drugoj polovici druge godine dijete počinje biti svjesno svojih fizioloških potreba i započinje učiti kako ih kontrolirati.

Strah od odvajanja od roditelja (separacijski strah), koji se javio u prvoj godini, sada se čak i pojačava.

Psihološki uvjeti optimalnog razvoja djeteta u dobi od 1 do 2 godine

1. Olakšavanje odvajanja od roditelja

- Pružiti djetetu objašnjenje zašto je potrebno odvajanje od skrbnika i što će dijete raditi dok on ne dođe.
- Omogućiti djetetu izražavanje već stečenih navika i ponašanja (ritam i način zadovoljavanja primarnih potreba – ishrana, spavanje, stolica...).
- Omogućiti djetetu korištenje "prelaznog objekta".
- Omogućiti postupno produžavanje boravka djeteta u jaslicama te boravak roditelja u jaslicama, osobito u vrijeme privikavanja.

2. Poticanje motoričkoga i spoznajnog razvoja

- Omogućiti djetetu da istražuje velik prostor s bezopasnim i zanimljivim igračkama i predmetima svakodnevne upotrebe (plastične posude, bočice, šareni papiri, krpice, kutije, tuljci i sl.). Ne pretrpavati okolinu, povremeno mijenjati materijale i igračke.
- Brinuti se o optimalnoj količini novih doživljaja – ne previše odjednom!
- Potrebno je da dijete bude aktivno i samostalno u toj aktivnosti te da mu jednostavni i bezopasni materijali omogućuju otkrivanje i učenje bez neposredne pomoći odrasloga.

3. Poticanje razvoja pojma o sebi

- Rabiti veliko i malo ogledalo za upoznavanje vlastitoga lika.
- Verbalizirati djetetov osjećaj vlasništva (samo tvoja haljinica).
- Poticati uporabu vlastitog imena i zamjenice "ja".

4. Osiguravanje razvoja samostalnosti i nezavisnosti

- Omogućivati djetetu razvijanje osjećaja vlastite sposobnosti, samostalno ovladavanje sve širim krugom aktivnosti te postupno širenje granica.
- Važno je u toj fazi ne posramljivati dijete, nego mu omogućiti da isproba granice koje može samostalno dosegnuti u svakodnevnim aktivnostima (igra, njega, upoznavanje prostora).
- Treba postaviti jasne i realistične granice – što se smije, a što se ne smije – ne učinivši pritom pogrešku da se djetetu sve zabranjuje. Umjesto upozoravanja i zabrana, valja učiti dijete kako može bezopasno obaviti željenu aktivnost (demonstriranje jednostavnih radnji).
- Ponašanja opasna za dijete i druge, kao i za okolinu, treba jasnim, jednoznačnim i dosljednim postupkom prekidati, a dječju radoznalost usmjeriti na bezopasnu aktivnost.

5. Poticanje prosocijalnog ponašanja

- Pohvalama, davanjem primjera treba poticati i reagirati na sve oblike prosocijalnog ponašanja, kao što su pomaganje, tješjenje, velikodušnost i suradnja.
- Potaknuti razvoj pojma o sebi i dijeljenje s drugima (osigurati dovoljan broj igračaka, poticati razmjenu igračaka).

6. Govorno komuniciranje s djetetom

- Zajedničke aktivnosti djeteta i odraslih pratiti govorom.
- Paziti na jasnu i točnu artikulaciju odraslog.
- Prihvaćati djetetovu inicijativu za komunikacijom, verbalizirati djetetove geste i komunikacijske namjere (kada dođe s pitanjem, sa željom za utjehom, s nekim komentarom i sl.).
- Prilagoditi svoj govor djetetu: obraćati se izravno, jednostavnim i kratkim rečenicama, djetetu razumljivim riječima, proširivati novim riječima. Primjerice, ako dijete donese loptu, može se reći: "Lopta je crvena, lopta skače, baci loptu..."
- Govoriti djetetu primjerenom intonacijom i intenzitetom u glasu.
- Posebno njegovati komunikaciju djeteta s bliskim osobama u kojoj se ostvaruje i bogata emocionalna interakcija.
- Organizirati "govorne" aktivnosti:
 - slušati i oponašati zvukove iz okoline
 - čitati slikovnice i razgovarati s djetetom o slikovnici uz pokazivanje slika
 - govoriti djetetu pjesmice i brojalice, pjevati mu te ga poticati na isto
 - igrati se igara prepoznavanja i imenovanja sadržaja iz okoline
 - obogatiti dječju okolinu sa što više igračaka sličnih stvarnim predmetima.

7. Poticanje simboličke igre

- Podržavati javljanje simboličkih igara u kojima dijete oponaša radnje i osobine ljudi, životinja, predmeta (npr. briše stol, češlja, hrani lutku, puže, laje, stavlja krpicu na glavu kao kapu i sl.).

Dijete u dobi od 2 do 3 godine

Dvogodišnje dijete u pravilu je stabilno, motorički spretno, može verbalno komunicirati, povremeno se može strpjeti, izdržati malu frustraciju, uvažiti tuđe želje, odreći se igračke. Ljudi mu znače mnogo više nego ranije, umiljato je, mazi se. Nakon ovoga kratkog uravnoteženog razdoblja slijedi izrazito nestabilno ponašanje, koje doseže svoj vrhunac obično kada dijete navrší oko dvije i pol godine. U tom razdoblju dijete je često prilično kruto i nefleksibilno, dominantno i zahtjevno, emocije su mu burne, izrazito je neodlučno: sve mora biti kako ono hoće i nikako drugačije, a istovremeno hoće i ovo i ono... U konfliktu je samo sa sobom – pa i sa svojom okolinom. To je **kriza treće godine**, doba prkosa i otpora. Dijete se počinje opirati odraslima: ne želi da sve rade umjesto njega i počinje izražavati želju da nešto učini samo. To je doba stjecanja prve autonomije.

S tri godine opet nastupa kratkotrajno smirenje. Dijete će učestalije reći "DA" i rabiti zamjenicu "MI", sve više će uživati u zajedništvu s drugima. Postaje sve sigurnije i više mu ne treba zaštita u vidu rituala niti potreba da sve uvijek bude isto. Motorna spretnost pomogla mu je u samostalnosti, a posebnu sigurnost u sebe pružio mu je u ovom razdoblju razvoj govora – kao sredstvo komunikacije i kao sredstvo mišljenja. U ovoj je dobi vidljiv početak istraživačkoga ponašanja i aktivnog isprobavanja na svim područjima razvoja.

Psihološki uvjeti optimalnog razvoja djeteta u dobi od 2 do 3 godine

1. Poticanje motoričkoga i spoznajnog razvoja

- Osigurati uvjete za kretanje po raznolikom terenu, po stepenicama; penjanje po niskim spravama i sl..
- Stvarati uvjete za samostalnu aktivnost te za eksperimentiranje i istraživanje. Učiniti dostupnima jednostavne i bezopasne predmete i igračke koje omogućuju isprobavanje, rastavljanje, sastavljanje, punjenje i pražnjenje, koje proizvode zanimljive posljedice kada se dijete njima bavi.

2. Jačanje osjećaja nezavisnosti i samostalnosti

- Osigurati aktivnosti u kojima dijete vidi rezultat svojega djelovanja te doživljava vlastitu sposobnost i kompetentnost.
- Osigurati blizinu odrasloga da se spriječe neugodne posljedice istraživanja, ozljede, neuspjeh.
- Odrasla osoba ne mora biti stalno u interakciji s djetetom, ali mora biti prisutna tako da dijete može dobiti komentar, potporu, pažnju, ako je traži.
- Izbjegavati bilo kakvo posramljivanje.

3. Govorna komunikacija s djetetom

- Odrasli treba nastojati razumjeti što dijete želi priopćiti, koncentrirati se na ono što dijete smatra važnim (poštivanje inicijative djeteta).
- U razgovoru s djetetom rabiti jednostavne rečenice, izgovarajući ih polagano i razgovijetno, da dijete može dobro razumjeti.
- Neprestano i strpljivo razgovarati s djetetom, davati mu mogućnost da i ono što više priča i odgovara na pitanja te ga pritom pažljivo slušati; podržati ga i hrabriti glede verbalizacije.
- Iako govor odrasloga mora biti razumljiv i jasan djetetu, odrasli se mora služiti složenim govornim obrascem koji sadrži "obrazloženje" zahtjeva, referiranje na prošlost i budućnost te proširenje konkretnog primjera na opću pojavu.
- Biti tolerantan prema djetetovim pogreškama u izgovoru, ne opominjati ga i ispravljati, već mu pružati ispravan govorni model.
- Listati, čitati i gledati slikovnice s djetetom te komentirati nakon čitanja teksta. Poticati dijete da prema slici samo nadopunjava priču svojim riječima i daje svoja tumačenja.

4. Osiguravanje razvoja kontrole izražavanja emocija

- Stvarati atmosferu sigurnosti i zadovoljstva u djece.
- Odrasli mora biti model prihvatljivog izražavanja svih emocija:
 - maziti dijete u raznim situacijama, ne samo kad ga tješi;
 - u situacijama koje izazivaju ljutnju nuditi djetetu rješenja koja uključuju kratko odlaganje zadovoljenja želja i potreba ili zamjenu za željenu stvar, igračku ili sl..

Razvijen govor i mogućnost komuniciranja s djetetom nije jamstvo da dijete razumije zahtjeve odraslih te da ih može zadovoljiti.

5. Poticanje simboličke igre

- Omogućiti djetetu različita iskustva koja će izražavati početnom igrom pretvaranja (simbolička igra).
- Poticati igru pretvaranja u suradničkom odnosu s odraslom osobom koja se s djetetom i pred djetetom igra te prikazuje aktivnosti i radnje odraslih o kojima dijete već ima iskustva (kuhanje, premotavanje, hranjenje, oblačenje...).

6. Poticanje empatije i prosocijalnog ponašanja

- Tražiti od djeteta da se uživi u emocionalnu situaciju drugoga (sjećaš se kako je tebi bilo kada te...)
- Objašnjavati govorom tuđe i vlastite emocije, pružati pomoć govorom.

Dijete u dobi od 3 do 4 godine

U četvrtu godinu dijete ulazi uravnoteženo i prilično sigurno u sebe i svoju okolinu. U tome mu značajno pomaže već vrlo dobro razvijen govor i interes za jezik i komunikaciju. Mnogo više voli govoriti nego slušati.

S tri i pol godine mogu se pojaviti nesigurnost, neravnoteža i nekoordinacija koja se očituje na jednom ili svim područjima ponašanja. U motorici se, primjerice, može pojaviti spoticanje, padanje, strah od visine, loša koordinacija u crtanju i građenju. Individualne razlike su velike. Nespretnija djeca tek sada započinju usvajati motoričke vještine. Mucanje koje se pojavi u ovom razdoblju može ostati trajna poteškoća. U mnoge su djece izražena ponašanja koja smanjuju napetost, primjerice žmirkanje očima, sisanje palca, griženje noktiju, kopanje nosa. I u odnosu s drugima dijete može imati poteškoće. Svoju emocionalnu nesigurnost izražava plačem, cendranjem, zahtjevima, ljubomorom; u jednome trenutku je sramežljivo, a drugom nametljivo. U ovoj dobi dijete također počinje zaista doživljavati uspjeh i neuspjeh, tako da tu prepoznamo početke samovrednovanja.

Ovo je dob kada su najvidljivija djetetova ograničenja u shvaćanju pojava vanjskog svijeta. Kažemo za mišljenje da je predoperacionalno. Dijete koje je okruženo odraslima koji mu tumače svijet i koje se više igra s drugom djecom brže će prevladavati ograničenja predoperacionalnog mišljenja. Zanima ga i funkcioniranje vlastitoga tijela.

Djetetu je u ovom razdoblju potrebno pokloniti mnogo strpljenja, pažnje i razumijevanja. Osim toga, s četiri godine ulazi u razdoblje kad odjednom postaje previše sigurno u sebe te iskušava svoje sposobnosti i preko dopuštenih granica, što ga može dovoditi u konflikte s okolinom i u opasnost.

Psihološki uvjeti optimalnog razvoja djeteta u dobi od 3 do 4 godine

1. Osiguravanje razvoja samostalnosti i nezavisnosti

- Omogućiti doživljaj uspjeha u aktivnosti.
- Omogućiti uspjeh iz rezultata aktivnosti, a ne iz usporedbe s drugom djecom.
- Djetetu treba pokazati da je postiglo uspjeh. Pritom treba paziti da mu pohvala ne bude važnija od rezultata, jer se na taj način stvara ovisnost motivacije o vanjskim, a ne unutarnjim potkrepljivačima (davanje prednosti intrinzičnoj, a ne ekstrinzičnoj motivaciji). Stoga treba uvijek nastojati da dijete sâmo ustanovi je li aktivnost završila uspješno i uvijek ga pitati: "Što ti misliš, je li ovako dobro?"
- U ovoj dobi svoj djeci treba omogućiti da se kreću i "vježbaju" stečene motoričke vještine te da u tome uživaju (pokretne igre, igre oponašanja i mali poligoni). Mnoga djeca su još nespretna, druga su u fazi nesigurnosti i zato je uspoređivanje nepoželjno, a ruganje opasno i nedopustivo zbog negativnog utjecaja na djetetovo samopoštovanje.

2. Omogućavanje intelektualnog razvoja

- Omogućiti djetetu stjecanje iskustava svim senzornim putevima.
- Omogućiti stjecanje pojma količine rukovanjem stvarnim količinama: bombonima, kestenima, prelijevanjem vode i pijeska...
- Sve značajnije postaje poticanje upotrebe govora: davanjem i traženjem objašnjenja i obrazloženja.
- Poticati i zadovoljavati dječju radoznalost, koja se odražava u postavljanju pitanja – to je doba pitanja "zašto?"
- Omogućiti stjecanje što više različitih iskustava o svijetu koji ga okružuje, **uz podršku odrasle osobe ili vršnjaka**, radi prevladavanja ograničenja mišljenja te poticati upotrebu govora – da dijete priča i prepričava doživljeno (u konkretnim i zamišljenim situacijama, s i bez slikovnog materijala...).
- Pokazati primjerom djeci ispravan govorni model.

3. Osiguravanje kontrole izražavanja emocija

- Stvarati atmosferu sigurnosti, prihvaćanja i zadovoljstva u djece.

- Odrasli mora biti model prihvatljivog izražavanja svih emocija:
 - maziti dijete u raznim situacijama, ne samo kada ga tješi;
 - u situacijama koje izazivaju ljutnju nuditi djetetu rješenja koja uključuju kratko odlaganje zadovoljenja želja i potreba ili zamjenu za željenu stvar, igračku i sl..

4. Poticanje simboličke igre

- Poticati razvoj igre stjecanjem što više novih iskustava, zajedničkih doživljaja djece i odraslih te omogućiti doživljavanje emocionalnih iskustava uz igru.
- Neophodno je da igri odgojitelja pred djecom prethodi zajedničko iskustvo djece o radu i aktivnostima odraslih.

Dijete u dobi od 4 do 5 godina

Četverogodišnje dijete prolazi prilično burnu razvojnu fazu. Ono nerijetko prelazi dopuštene granice na mnogim područjima ponašanja. Primjerice, udara rukama i nogama, baca kamenje, razbija, bježi, bezrazložno se smije, ima ispade bijesa. Na zahtjeve odraslih često reagira prkosno i drsko. Govor četverogodišnjaka ponekad šokira zbog prostota i "zahodskog" rječnika. Brojalice i izmišljanje pjesmica s prostim riječima pravi su užitek djetetu ove dobi; ono ih namjerno, uza smijeh koristi. I u svojim maštanjima dijete često prelazi granice. Pojavljuju se izmišljeni prijatelji, izmišljaju se nevjerojatne priče; dijete često istinski vjeruje u plodove svoje mašte.

Potreba za samostalnošću i neovisnošću koja se pokazala kao inat i negativizam postupno opada i javlja se u novom obliku, kao potreba za preuzimanjem inicijative. U dobi od oko četiri i pol godine dijete kao da se polako počinje "smještati" u dopuštene granice. To je još uvijek doba neizvjesnosti, nesigurnosti, provjeravanja. Dijete pokušava shvatiti što je pravo, a što izmišljeno, iako mu to još stvara probleme.

Jača unutrašnja motivacija. Uz manju pomoć odrasloga dovršava započeto. Ako počne graditi kuću, to će na kraju i biti kuća, dok je to kad je imalo četiri godine mogla postati tvrđava, pa kamion, pa benzinska crpka. U ovoj dobi dijete je velik ispitivač i diskutant te na verbalnom planu pokazuje kako je steklo već mnogo iskustva i znanja, i kako razmišlja. Zanima ga i druga strana slike, što je izvana, a što iznutra i dr.. Jača želja za realnošću. Razgovara o smrti bez uzbuđenja jer smrt ne shvaća kao odrasli. Vidljiva je bolja kontrola i usavršavanje mnogih vještina. Igra je manje divlja, dijete bolje podnosi frustracije, bolje crta, pokazuje prvi interes za slova i brojke.

Okolo pet godina učvršćuje se spolni identitet: djevojčice znaju da su žensko, a dječaci da su muško.

Za neku djecu to je doba dostizanja ostale djece, osobito za dječake koji su bili spori u razvoju motorike i govora, a često je to doba ubrzanog intelektualnoga razvoja. Ovo sređivanje i učvršćivanje vlastitih sposobnosti bit će s pet godina okrunjeno izraženijom ravnotežom, sigurnošću i prijateljskim stavom prema okolini.

Psihološki uvjeti optimalnog razvoja djeteta u dobi od 4 do 5 godina

1. Osiguravanje razvoja inicijative

- Davati slobodu za istraživanje i eksperimentiranje, omogućivati aktivnosti koje dijete preuzima na vlastitu inicijativu (uz poduzimanje mjera opreza).
- Uzimanje u obzir dječje inicijative očituje se i u odgovaranju odrasloga na dječja pitanja, zajedničkom čuđenju, partnerstvu u igri.

2. Omogućivanje razvoja vlastite efikasnosti – kompetentnost

- Djetetu treba omogućiti **doživljaj uspjeha** u onome što poduzima:
 - iz uvida da je nešto postiglo svojim vlastitim zalaganjem bez tuđe pomoći,
 - iz pohvale odraslog.
- Odrasli treba nastojati što više naglasiti "unutarnji osjećaj uspjeha", pitati dijete: "Što ti misliš, je li to dobro?"
- Treba umanjiti važnost pohvale, posebice u djevojčica jer one postaju previše ovisne o mišljenju drugih i doživljavaju uspjeh samo iz vanjskih pohvala, bez pravog unutarnjega doživljaja.
- Osigurati prostor i vrijeme za kretanje, trčanje, penjanje (sprave, penjalice, različiti poligoni i što veći repertoar

igara u kojima se usavršavaju osnovni oblici kretanja). Djeca još nisu spremna za natjecanje. Uspjehe treba "odmjeravati" individualno – koliko je nešto bolje nego prošli put.

3. Omogućavanje intelektualnog razvoja

- Omogućiti djetetu **stvaranje perceptivnih predodžbi** svim senzornim putevima. Važno je djetetu omogućiti igru "konkretnim" materijalima i predmetima za stvaranje pojmova (količine, odnosa). Igra materijalom: zrnca, plodovi, kamenčići – za pravljenje hrpica, razdvajanje, skupljanje u "stupove", slaganje, redanje (pojam broja, količine, težine...); štapići, krugovi, pločice nejednake veličine – za slaganje po redosljedu, boji (relacije: veći, manji); voda i pijesak za mjerenje, pretakanje, punjenje, vaganje (odnosi količine, mase, volumena).
- Omogućiti **aktivnu upotrebu govora**. Pažljivim slušanjem podržavati i omogućivati djeci verbalno izraziti svoje osjećaje, potrebe, mišljenje i pitanja. Dati uvijek primjeren i djetetu razumljiv odgovor.
- Pružiti ispravan govorni model.
- Koristiti se govornim igrama u svrhu slušne diskriminacije glasova, bogaćenja rječnika i rečenice.
- Slušati, ponavljati i učiti pjesmice i brojalice, sa što više pratnje pokretom. Postavljati jednostavne pitalice i zagonetke koje dijete u toj dobi osobito voli.

4. Razvoj samoregulacije (kontrola impulzivnosti)

- Stvarati naviku u djeteta da razmisli prije nego što reagira:
 - da zastane, da suspregne odgovor/akciju koja mu se prva javi
 - da najprije procijeni je li to točno/prikladno.

5. Poticanje maštovitosti i kreativnosti

- Poticati maštovitost i kreativnost u igri davanjem ideja za variranje, traženjem da se zamišlja kako još, što bi kad bi i dr.. Važno je pritom pomoći djetetu u određivanju granice između stvarnosti i mašte (pomaže vremenska ili prostorna granica, primjerice stvarna zemlja – zemlja mašte, kad pozvonim – izmišljamo i sl.).

6. Osiguranje razvoja kontrole emocija

- Omogućivati djetetu da izražava i prepoznaje svoje emocije.
- Omogućivati da verbalno izrazi što osjeća, kako se osjeća.
- Omogućivati da nađe alternativna rješenja za izražavanje svojih emocija.
- Koristiti se socijalnim igrama – jasno postavljanje granica prihvatljivoga i neprihvatljivog ponašanja i objašnjenje zašto na djetetu razumljiv način.

7. Poticanje simboličke igre

- Poticati igre pretvaranja omogućivanjem djeci da uoče raznolikosti radnji odraslih u svakodnevnome životu i situacijama (posjeti, susreti, promatranja...)
- Omogućiti raznolike i nove, nestereotipne uloge u igri, uz veliko bogatstvo materijala za igru.

8. Poticanje razvoja "predčitačkih" aktivnosti

- Razvijati i vježbati glasovnu osjetljivost.
- Razvijati razumijevanje prijenosa izgovorenoga u pisanu formu.
- Razvijati poznavanje karakteristika pisanog teksta.

(Starc i sur. [2004]. OSOBINE I PSIHOLOŠKI UVJETI RAZVOJA DJETETA PREDŠKOLSKE DOBI, priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi)

